

III.1.1. Els mitjans de comunicació

Si ho comparem amb la segona dictadura, la premsa també es beneficià d'aquesta major tolerància de Primo, tot i que provocà la suspensió de diverses publicacions catalanes. Des de l'inici del segle s'intentava consolidar una premsa en català, si bé el diari de més importància, ressò i tiratge era **La Vanguardia**, en castellà. De tota manera, hi havia en català **La Veu de Catalunya** (1899-1937), fundat per la Lliga Regionalista. El 1922 sortí **La Publicitat**, fruit de la conversió al català del vell **La Publicidad**, de 1878, i comptava amb grans intel·lectuals de l'època, com Lluís Nicolau d'Olwer, Antoni Rovira i Virgili, Ramon d'Abadal i Jaume Bofill i Mates, vinculats a Acció Catalana. Aquest diari era el responsable de l'edició del setmanari **Mirador** (literari i artístic) i del satíric **El Be Negre**.

També hi havia **La Nau** (1927-1933), de Rovira i Virgili, que si bé tingué un gran èxit de vendes en els primers temps, després perdé les principals signatures il·lustres i intentà recuperar-se per mitjà de l'edició de **La Nau dels Esports** i per la variació de les hores de sortida, canvis d'impremta i de membres de la redacció.

El Matí (1929-1936) era un diari catòlic, català i independent, amb un públic fidel i un suplement dominical anomenat **Esplai**. Fou suspès en començar la guerra per ésser catòlic, i per la seva condició de català tampoc no pogué reaparèixer en començar el franquisme.

Poc abans d'iniciar-se la IIa República, hi hagué dos intents poc reeixits de diaris de migdia. El primer fou *La Ciutat*, de Josep Mª Massip. Tragué 18 números al carrer abans de passar a setmanari. L'altre, de Joan Baptista Solervicens, era *Diari del Migdia*, que tragué 13 números. Ambdós eren d'esquerra moderada. En qualsevol cas, en aquest període la consolidació de la premsa en català és difícil per causa de la repressió contra el catalanisme. Tot i així, els lectors comptaren sempre amb publicacions en català de tota mena.

La premsa de més antiguitat, com la satírica amb *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa*, *Papitu*, etc., continuà sortint, però hagué de limitar moltíssim l'abast de les seves crítiques i comentaris, a causa de la censura prèvia existent.

En aquests anys, com que la situació política no era favorable a l'aparició de diaris o revistes de comentaris polítics i socials, passaren a un primer pla i reberen un gran impuls les publicacions literàries, artístiques, científiques, etc. i fins i tot les revistes de bibliografia, destinades a donar compte dels llibres apareguts i a suscitar l'interès del lector pel moviment bibliogràfic català (8). En general, tampoc no tingueren problemes de censura per a subsistir totes aquelles publicacions en català que eren portaveus dels Orfeons i Corals, de les escoles i la Universitat, les infantils, les esperantistes, les revistes femenines de l'època, les religioses, les teatrals i cinematogràfiques i fins i tot els butlletins de les entitats esportives i la premsa de caire mutualista i professional. També algunes publicacions sardanistes i aquelles

de recent aparició que parlaven de la radiodifusió resistiren prou bé aquests anys (9).

El període de la dictadura veié néixer el fenomen de la radiodifusió a Catalunya i a la resta d'Espanya. La primera estació emissora regular de tot l'Estat fou EAJ-1 Ràdio Barcelona, inaugurada el 14 de novembre de 1924 (10) sota un clima de manca de llibertats democràtiques. A Catalunya hom havia fet les primeres demostracions del mitjà radiofònic el setembre de 1923, mes en què es publicà la revista **Radiosola** (11).

L'administració de Primo de Rivera atribuï a l'Estat el monopoli de les ones per a reglamentar-ne després l'explotació. El mitjà ràdio fou explotat per empreses privades (comerciants del sector elèctric sobretot) mogudes per l'interès econòmic, tot i les manifestacions d'inquietud cultural declarades pels promotors. Prova d'això és que la ràdio fou en castellà majoritàriament -cal pensar en la repressió- i que no intentà l'esforç de recuperació cultural i lingüística que tan necessària era a l'època. La música, feta en directe des dels estudis o sales de ball, fou un dels puntals de totes les programacions.

La població de Catalunya, i sobretot les capes de la societat amb menys recursos econòmics, tingué aviat un gran interès per la ràdio, ja que permetia a la massa d'analfabets que no podia llegir el diari d'assabentar-se de les notícies. I, a tots aquells que no tenien mitjans econòmics per a anar al teatre, cinema, concerts, etc., de tenir accés a algunes d'aquestes manifestacions culturals que la ràdio permetia.

III.2. La II^a República (1931-1936)

El 14 d'abril de 1931, Francesc Macià proclamà la República Catalana en tant que Estat que pertanyia a la Federació Ibèrica. Alhora assumí, provisionalment, la presidència del govern de Catalunya. Però tot i aquest prometedor inici, Catalunya no fou un dels Estats membres d'una Espanya Federal com era el desig de les forces catalanes d'esquerra en guanyar les eleccions, sinó que esdevingué, només, la institucionalització de la primera regió de l'Estat que adquiriria una autonomia política.

I és que la proclamació de l'Estat Català inquietà tant el govern format a Madrid i presidit per Niceto Alcalà Zamora, que aquest envià a Catalunya tres dels seus ministres (Nicolau d'Olwer, Marcel·lí Domingo i Fernando de los Ríos) per convèncer Francesc Macià i les autoritats catalanes (12) que havia de "desaparèixer" la República Catalana, a canvi de la restauració de la Generalitat i de l'elaboració d'un Estatut d'Autonomia.

Així les coses, el president Macià signà el 28 d'abril una sèrie de decrets que permeteren el funcionament de la Generalitat per mitjà d'un govern, d'una Diputació provisional o assemblea elegida pels regidors de tots els municipis catalans, i per uns Comissaris que, delegats a cadascuna de les quatre capitals catalanes, es feren càrrec dels serveis de les quatre Diputacions provisionals abolides. Però les institucions i l'estructura definitives de la Generalitat foren fixades per l'Estatut d'Autonomia, després d'un període provisional.

L'avantprojecte d'Estatut (de Núria), d'inspiració federal, fou acceptat per gairebé totes les forces polítiques catalanes i fou ratificat gairebé unànimement pel poble català en un plebiscit popular (13). Malgrat el consens, el text de l'Estatut definitiu aprovat pel Parlament espanyol el setembre de 1932 era força diferent de l'acceptat pel poble català. I és que l'avantprojecte fou retallat perquè la Constitució republicana no era federal, cosa que reduí, en un primer moment, les expectatives catalanes. Més tard, hauria de patir l'opinió restrictiva de la comissió parlamentària encarregada de presentar l'Estatut a les Corts i, finalment, l'opinió contrària a l'autonomia catalana de molts parlamentaris espanyols.

Les institucions fonamentals per les quals es regiria Catalunya a partir d'aquell moment foren el Parlament (funció legislativa), el Govern (funció executiva) i el Tribunal de Cassació (funció judicial). L'avenç de l'autonomia catalana, però, fou difícil a causa de la lentitud i escassetat dels serveis traspassats pel govern central.

Els anys compresos entre 1931 i 1936, tot i marcar l'obtenció de l'autonomia catalana, foren complicats per les lluites socials i sindicals provocades per la greu crisi econòmica mundial que es patia (14), pels conflictes entre el govern autònom i el govern central republicà, sobretot a partir de les eleccions generals de 1933 que donaren entrada al govern central a forces polítiques contràries a l'autonomia. Així és que des del gener de 1934, la relació entre ambdós governs entrà en crisi. Això, unit al conflicte entre la Lliga i les forces

d'esquerra al Principat, i als ja esmentats conflictes socials, forçà Lluís Companys, president de la Generalitat des de la mort de Macià, a protagonitzar un "aixecament preventiu" el 6 d'octubre de 1934, que fracassà. La repressió dirigida pel General Batet fou molt dura. El govern de la Generalitat fou empresonat i l'Estatut d'Autonomia suspès fins el febrer de 1936.

Manuel Portela Valladares fou nomenat governador general de Catalunya i mig any més tard, aquest càrrec juntament amb el de batlle de Barcelona i el de President de la Generalitat anirien a les mans del radical Joan Pich Pon, qui hauria de dimitir poc més tard, per causa de la crisi del Partit Radical i per l'escàndol provocat per la seva pròpia especulació financera. Encara hi hagué dos altres presidents de la Generalitat -mancada de poder polític i mantenint únicament algunes funcions purament administratives- que foren el valencià de la CEDA Ignasi Villalonga (dimitit el desembre de 1935) i Fèlix Escalas.

Finalment, la dissolució de les Corts Generals i la convocatòria de noves eleccions portarien al triomf de les forces d'Esquerra el febrer de 1936. Aquestes eleccions es caracteritzaren, tant a Catalunya com a Espanya, per la polarització de les posicions polítiques (15). Amb el triomf de l'esquerra, el govern de la Generalitat presidit per Lluís Companys fou alliberat i foren retornades a Catalunya les competències polítiques, parlamentàries i administratives (16).

El clima polític, però, era molt enrarit, sobretot a Madrid, per causa de l'intent d'aplicació de les reformes econòmiques i socials aturades durant els dos anys de govern conservador. Així

fou com les forces de dretes (terratinents, grans industrials, part de les forces de l'exèrcit, l'església catòlica i una part de la població de mentalitat conservadora) consideraren que l'única sortida als intents reformadors dels partits d'esquerra era un cop d'estat militar. Potències estrangeres feixistes com Itàlia i Alemanya podrien contribuir al cop i l'home que el protagonitzaria sorgí de l'exèrcit colonial al Marroc. Així, el 17 de juliol de 1936 el General Francisco Franco inicià el cop d'Estat al Marroc i dos dies més tard, l'aixecament arribà a Barcelona.

III.2.1. La cultura

Una de les tasques prioritàries del govern de la Generalitat tot just proclamat fou el relleu cultural. El primer conseller d'Ensenyament i Cultura fou Ventura Gassol, el qual adaptà el programa cultural de la Mancomunitat de Prat de la Riba a les necessitats dels anys 30, imprimint-li tres directrius bàsiques: * la difusió de l'obra cultural als sectors populars de la societat; * el laïcisme; i * l'obertura de noves perspectives, com una nova universitat o la creació d'un cos legislatiu que afavorís la posta en pràctica i la renovació de la pedagogia i la cultura.

Ja el 19 de juny de 1931 es creà el Consell de Cultura de la Generalitat, la funció del qual era establir plans d'estudi, crear institucions d'ensenyament i exercir l'alt patronatge de la Generalitat en les institucions pròpies. Aquest consell funcionava per mitjà de Ponències (ensenyament superior, secundari, primari i tècnic; arxius i biblioteques i belles arts), i la seva actuació fou ratificada per una llei del Parlament de Catalunya.

La preocupació cabdal de la Generalitat fou l'ensenyament, dirigit a millorar la base cultural de la societat. L'ensenyament seria potenciat en dos fronts: la renovació pedagògica (noves tècniques, nous centres, formació de professorat, etc.) i l'aprenentatge de la llengua catalana. En aquest sentit, el 29 d'abril de 1931 s'havia aconseguit el Decret sobre la utilització del català a les escoles (17), i per aquest motiu es creà el Comitè

de la Llengua, presidit per Joaquim Xirau amb la col.laboració de Pompeu Fabra. La seva missió era organitzar cursos de català per correspondència per a funcionaris i mestres, revisar el lèxic i la pedagogia dels llibres de text i preparar cursos per a l'ensenyament del català a les barriades obreres i d'immigrants. La tasca de catalanització de l'ensenyament rebé l'ajut de la creació de llibres de text i l'aparició el 1932 del **Diccionari Fabra**.

Ara bé, aquest impuls a l'ensenyament del català i en català es pot entendre com una batalla contra el centralisme, ja que al Parlament de Madrid eren conscients de la importància atorgada a la llengua catalana i l'aprovació de l'Estatut, un any després d'endegar-se la reforma pedagògica, retallà les expectatives de la Conselleria de Cultura. Això fou així perquè l'Estat central mantingué el dret a crear i dirigir escoles a tots els nivells d'ensenyament, a enviar inspectors, a expedir títols i enviar mestres no catalans a Catalunya. O sia que la directriu per a l'ensenyament primari, marcat per l'Estatut d' "obligatori, gratuït, català per la llengua i per l'esperit" podia ésser aplicat només als centres dependents de la Generalitat. I és que tant la Constitució republicana de 1931 com l'Estatut de Catalunya de 1932 atorgaven migradíssimes competències en l'àmbit cultural a la Generalitat.

De tota manera, l'esforç de renovació pedagògica donà el seu fruit amb la creació de nous centres. El 26 d'octubre de 1931, la Generalitat creà l'Institut-Escola, centre pilot de segon ensenyament que intentava una continuïtat entre l'escola primària

i la mitjana i impulsava l'aplicació dels nous corrents pedagògics.

L'Escola Normal de la Generalitat fou creada per formar els futurs mestres de Catalunya. Aquesta impulsà les Escoles d'Estiu -hi havia beques per ajudar els mestres a anar-hi-, on intervingueren les personalitats pedagògiques més importants de l'època (com Maria Montessori), i on hom tractava temes bàsics com l'educació moral i cívica, l'escola unificada, la llengua i l'escola, etc.

Sens dubte, una de les fites aconseguides més importants fou la creació de la Universitat Autònoma de Barcelona el 28 d'agost de 1933, reconversió de l'antiga Universitat de Barcelona. L'Autònoma es regia per un Patronat mixt format, meitat per meitat, per delegats del govern català i del govern de Madrid. El presidi Pompeu Fabra. S'hi assajaren formes de reclutament democràtic de professors, és a dir, la incorporació directa, sense oposicions, de bons professors:

"Després ens aníriem adonant de la importància de la incorporació directa, sense la follia de les oposicions, d'un professorat brillantíssim, amb gent de vegades molt jove, des de Carles Riba fins a Vicens i Vives, de Trueta a Calsamiglia, de Jordi Rubió a Jordi Maragall, de Gabriel Alomar a Nicol, de Nicolau d'Olwer a Eduard Valentí, o de Pedro Pons a Alsina Bofill." (Cirici, 1977:32)

L'Autònoma canvià la relació professorat-alumnes, millorà les condicions d'habitabilitat de l'edifici i, sobretot, obrí perspectives als estudiants de participar en empreses culturals i polítiques.

La política d'ensenyament no s'aturà aquí, sinó que la Generalitat potencià també cursos d'ensenyament superior per als obrers, Escoles de Treball, i creà: Escoles d'Infermeres, l'Escola del Paisatge d'Olot, el Taller de Pintura i Escultura de Tarragona, l'Escola d'Arts Menors de Manresa, l'Escola Tèxtil de Canet, l'Escola de Pesca de Barcelona i altres. Alhora, potenciaren les Biblioteques Populars i la creació de nous museus. La Junta de Museus coordinà la política museística i acordà la compra de col·leccions importants.

III.2.2. Altres projectes culturals

La manca de recursos econòmics que patí la Generalitat republicana feu que quedés avortat més d'un projecte. Com a exemple, podem dir que restaren en idees la creació de tres teatres nacionals (drama, òpera i opereta), el projecte d'ensenyament de música a l'escola elemental, la construcció d'un nou Conservatori i de biblioteques especialitzades en història de la música, el projecte de l'Acadèmia Literària que havia d'ésser un centre d'investigació, creació i promoció.

En àmbits com arts plàstiques, literatura i música coexistien, en general, les investigacions avantguardistes amb l'herència noucentista. En general, hi havia una ambició de crear unes manifestacions d'alta cultura comparables a les que es feien a la resta d'Europa, i en canvi, tot i el compromís cívic (i en alguns polític) que havien adquirit molts dels intel·lectuals amb

el procés de renovació i impuls cultural que es vivia, les obres d'alta cultura, en general, no reflectien aquesta manera de viure. És a dir, que les obres no acostumaven a traduir el compromís de l'intel·lectual amb la realitat social que vivia.

Per exemple, els pintors avantguardistes com Miró o Dalí hagueren d'anar a París, perquè a Catalunya el panorama artístic continuava practicant l'academicisme heretat del Noucentisme, o sia, la continuïtat. Els gustos del públic eren "conservadors" (Gabancho, 1982:665). Així hi havia la Junta Municipal d'Exposicions, presidida per Joan Merli. Feia la revista *Art* i redactà els "Trenta tres pintors catalans", editat pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat el 1937, que era un recull dels pintors més academicistes i conservadors. En canvi, Josep Lluís Sert dedicà un número de *D'ací i d'allà* a l'art del segle XX on, ben al contrari (i era el 1934), recollia les manifestacions dels pintors més avantguardistes del moment, com Dalí, Picasso i Miró. I també fou Sert l'impulsor del moviment d'arquitectura GATCPAC, que oferí alternatives d'avantguarda a l'arquitectura del Noucents.

En literatura, els mestres indiscutibles eren els poetes Carles Riba i Josep Carner, formats en el noucentisme i que feien exercicis d'alta cultura, o sia, que la forma dominava sobre el contingut. J.V. Foix era el supervivent de l'avantguardisme i hi havia notables prosistes ja reconeguts com Josep Pla o Josep M. de Sagarra que gaudien del favor del públic. És a dir, que les noves formes literàries passaven sense massa ressò (p.e., el 1936

Pere Quart fou premiat amb el "J. Folguera" de poesia pel seu *Bestiari*, però l'obra no tingué cap ressò).

El que és cert és que l'impuls cultural arribà a les capes populars i durant el període republicà tingueren gran importància, com a canals de cultura, els ateneus obrers, on alguns intel·lectuals intervingueren en conferències, cursos, etc. (Da Cal, 1982:61). Aquests contactes entre obrers i intel·lectuals donaren llum a experiències com l'Associació Obrera de Concerts, creada per Pau Casals. Però de la mateixa manera que molts intel·lectuals continuaven bevent de les fonts del noucentisme, els obrers amb inquietuds culturals continuaven optant pels models romàntics quan creaven llur pròpia cultura (representacions teatrals, publicacions, literatura popular que compraven als quioscs, etc.).

és a dir, que tot i ésser un període republicà ric en manifestacions i creacions culturals (v. apèndix nº 1) i important per l'impuls donat a noves formes i centres d'ensenyament, la veritat és que semblà com si el trasvassament de poder d'una classe a una altra no afectés en res la cultura.

III.2.3. Els mitjans de comunicació

Pel que fa a la premsa, la proclamació de la República suposà un augment del nombre de les publicacions catalanes. A més de mantenir-se les ja existents (tant en català com en castellà), el "Full Oficial del Dilluns" féu una edició en català que

alternava amb la castellana, i aparegueren dos diaris d'esquerres inspirats, ambdós, per membres d'Esquerra Republicana de Catalunya: **L'Opinió** (1931-1934) i **La Humanitat** (1931-1939).

Poc abans de l'esclat de la guerra es publicà **La Rambla**, que esdevingué el portaveu del PSUC durant la guerra i acabà la seva existència el 1939. El **Diari Mercantil**, que sortia des del 1887, es publicà en català de 1932 a 1934, i quan aquest plegà, els membres de la redacció, amb Josep Janés al front, feren l'**Avui**, que només es publicà durant dos mesos per causa de problemes financers. El 1933, **La Veu de Catalunya** decidí independitzar la seva edició de vespre amb el nom de **La Veu del Vespre**, però no tingué èxit perquè reproduïa l'edició del matí. El 1935 se li canvià el títol pel de **L'Instant** i visqué fins el desembre de 1936, dominat ja per la CNT.

Finalment, Lluís Companys creà un altre diari d'esquerres, però no vinculat a la gent del seu partit. Es digué **Última Hora** i fou dirigit per Josep Escuder. Les dificultats d'abastament durant la guerra el feren tancar l'abril de 1938.

Cal pensar, però, que durant la República, que fou quan la premsa diària en català assolí uns nivells mínims de normalitat, el seu tiratge conjunt fou aproximadament el 25% del que es feia de la premsa en castellà a Catalunya. Aquest període, ben al contrari que en l'època de Primo de Rivera, fou pròdig en l'aparició de revistes i setmanaris que defensaven el catalanisme i que omplien llurs pàgines de comentaris polítics. Les publicacions literàries, artístiques i científiques tenen també un bon període i, en general, seguiren publicant-se tots els

tipus de revistes, butlletins, etc., que eren portaveus d'entitats esportives, musicals, sardanistes, mutualistes, professionals, etc. Fins i tot apareixen revistes agrícoles com *Pagesia* (1932) i *Cepa* (1933) i hom en troba també que s'ocupen de les finances, de la beneficència, del cooperativisme i de la sociologia. Les revistes de caire professional augmenten amb les aportacions dels advocats, psicòlegs, mestres i les diverses especialitats mèdiques, i també amb nous butlletins dels empleats municipals, les bibliotecàries, els dependents de comerç i d'assegurances.

També cal remarcar que foren uns anys importants per l'augment del número de publicacions religioses militants, car foren dies d'expansió per associacions com Acció Catòlica i la Federació de Joves Cristians de Catalunya.

L'adveniment de la República també afectà el mitjà radiofònic a Catalunya d'una manera positiva, si pensem que la situació de pluralitat política afavorí l'aparició d'una ràdio més informativa, que els partits polítics podien enviar missatges a la població d'una manera ràpida i esdevingué el mitjà idoni per a crear estats col·lectius d'opinió. Alhora contribuí al desenvolupament cultural i lingüístic, ja que l'ús del català en les emissores esdevingué majoritari i fins s'ensenyà català en programes creats especialment per a tal fi.

A Barcelona hi havia dues grans emissores: Ràdio Barcelona i EAJ-15 Ràdio Associació, que fou aviat una capdavantera del catalanisme. Gràcies al Decret del 8 de desembre de 1932 de la República, s'obrí la possibilitat d'instal·lació d'emissores de

ràdio locals (200w de potència), cosa que potencià l'aparició de moltes petites emissores. A Catalunya això impulsà la descentralització, si bé les emissores petites, que emetien al vespre quan la recepció era millor, no podien competir amb les dues barcelonines. En aquest sentit, des del 1934, Ràdio Associació dirigí l'intercanvi de programes, informacions i transmissió d'actes de la xarxa formada per les ràdios locals de Tarragona, Lleida i Girona. Per la seva part, Ràdio Barcelona emeté programes conjuntament amb les emissores de Sabadell, Terrassa, Manresa, Reus, Badalona i Vilanova.

La Generalitat de Catalunya emprà sovint la ràdio per dirigir-se a la població, sobretot en els moments difícils (els fets d'octubre, p.e.) i, en general, la programació radiofònica respirà un clima de moderació fins el febrer de 1936.

III.3. La Guerra Civil (1936-1939)

La Guerra Civil espanyola s'inicià amb l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 encapçalat pel General Francisco Franco, amb el suport de la majoria de l'exèrcit, de l'oligarquia terratinent i financera i de l'Església catòlica espanyola.

La guerra civil, a més de comportar una revolució proletària, ofegada per les pròpies contradiccions internes dels partits polítics i centrals sindicals que la protagonitzaren (CNT-FAI, PSUC, POUM, Unió de Rabassaires, UGT, etc.), fou, sobretot, la lluita de les institucions legals del govern de la II^a República contra una sublevació militar de tipus feixista; i la lluita entre una concepció d'Espanya com a un ésser total (i totalitari) i les aspiracions d'autogovern que tenien les nacions catalana i basca, que, juntament amb Galícia, eren diferents per cultura i llengua de la resta de l'Estat Espanyol.

A Catalunya, una característica de la guerra fou la difícil supervivència que tingueren les institucions autònomes. Primer pel desbordament que patí la Generalitat en apropiar-se els membres dels partits d'esquerra i de les centrals sindicals de les armes, organitzant llurs propis sistemes de defensa, de transformacions econòmiques, tot en un clima de picabaralles entre els diferents partits. Més tard, des del 1937, per la instal·lació a Barcelona del Govern de la República Espanyola amb Juan Negrín de president. Això provocà que la Generalitat perdés bona part del poder que li atribuïa l'Estatut i que es produïssin greus conflictes entre ambdues institucions.

La revolta militar a Barcelona es produí el 19 de juliol de 1936. Frederic Escofet era el Comissari d'Ordre Públic, ja que la Generalitat tenia competències sobre el tema, i s'havia assegurat la fidelitat de les forces policials. Escofet, amb el suport del Comitè de Defensa Confederal de la CNT, i de les forces dels Cossos de Seguretat i d'Assalt, de la Guàrdia Civil i de les forces d'aviació, aconseguí deturar els sublevats després de combats a la ciutat, i de detenir els caps de la sublevació: els comandants López Amor i López Belda, els capitans López Varela i Lizcano de la Rosa i el General Goded que venia de Mallorca per posar-se al front dels sublevats. A les ciutats catalanes amb guarnicions militars (18) també es mantingué la legalitat republicana.

En els primers moments, de juliol a setembre de 1936, amb el desordre regnant, la CNT esdevingué la força principal i, amb altres partits polítics, assumiren la direcció de la guerra i enviaren tropes al front, assessorades per tècnics militars. La Generalitat pretengué envair Mallorca, en mans dels feixistes i lloc d'on vindrien després els principals bombardeigs contra el país, però la manca de suport de les centrals sindicals i del govern republicà avortaren l'operació.

No fou fins el 26 de setembre de 1936, després de tres governs amb poders només formals, que Lluís Companys aconseguí de formar un govern amb les forces obreres (19). Aquest nou govern ocupà el buit creat en els serveis de l'Estat per considerar-ho una necessitat vital, intentà defensar l'ordre públic i procurà salvar la vida d'intel·lectuals, religiosos, burgesos i moltes

altres persones, de les ires dels fanàtics incontrolats amb armes. La disbauxa acabà el maig de 1937, quan la Generalitat lluità contra la CNT-FAI i aquesta central perdé l'hegemonia que fins aleshores havia mantingut a Catalunya.

El 29 de juny de 1937 es formà un altre govern que duraria fins al final de la guerra i on la CNT no participà (20). El Parlament de Catalunya, per la seva banda, només es reuní cinc vegades durant la guerra i l'agost del 1937 celebrà una sessió on decidí prorrogar el seu mandat, evitar la celebració d'eleccions i renovar el mandat del president de la Generalitat, Lluís Companys (21).

Però una vegada millor controlades les forces obreres, el govern republicà es traslladà des de València a Barcelona l'octubre de 1937. Tant Manuel Azaña, president de la República, com Juan Negrín, president del govern, foren molt crítics respecte del poder i de l'actitud de la Generalitat i hi hagué un clima de gran tibantor entre ambdues institucions, perquè el govern central assumí tots els serveis que eren competència de la Generalitat, des d'Ordre Públic fins a aprovisionaments de la població civil (gener 1938), passant per les indústries de guerra (agost 1938), i l'administració de la Justícia (22). Aquestes decisions provocaren la dimissió en el govern de la República dels ministres Irujo (basco) i Aiguader (català), per considerar-les actes greus en contra de les Autonomies. Aquesta darrera crisi del govern republicà es produí en plena batalla de l'Ebre, quan les tropes nacionals avançaven ja cap a Catalunya i

l'exèrcit republicà, en ésser derrotat, es dirigia cap a la frontera francesa per a iniciar l'exili.

Barcelona fou ocupada per les tropes feixistes el 26 de gener i Girona el 4 de febrer. L'endemà passaren la frontera francesa Manuel Azaña i Lluís Companys, i l'11 de febrer l'exèrcit franquista donà per acabada la conquesta de Catalunya. A partir d'aquí, un període ben diferent s'obria per a Catalunya.

III.3.1. La cultura

Com totes les guerres, aquesta també provocà greus problemes econòmics (manca de queviures, d'energia, de llum, de diners, d'abastament de productes de primera necessitat, etc.), sanitaris, de seguretat i de cultura i ensenyament.

La Generalitat creà el "Servei de Salvament del Patrimoni Artístic", que donà bons resultats gràcies a la protecció que Mossos d'Esquadra i Guàrdies d'Assalt brindaren a edificis monumentals i històrics (esglésies, arxius, biblioteques) i a col·leccions de l'Església i particulars. Uns altres dos serveis, pensats per als combatents, també donaren fruits: el "Servei de Biblioteques al Front" i el "Servei de Cultura al Front", endegats el setembre de 1937 (23).

Una altra de les tasques prioritàries de la Conselleria de Cultura i Ensenyament fou l'escolaritat dels joves catalans i d'aquells que hi havien arribat en onades d'emigració successives. Es crearen moltes noves escoles en edificis confiscats, però

tot i així, el 1937 hi havia més de 60.000 nens que estaven matriculats en centres que no estaven definitivament constituïts.

Un altre problema fou proveir les tres mil places de mestres que calien i per això hom donà uns certificats d'aptitud que permetien a persones no titulades de dedicar-se a l'ensenyament. Aquest fet repercutí negativament en la qualitat de l'ensenyament impartit. Durant la guerra es creà un batxillerat nocturn per a fer-lo accessible a un nombre més elevat de persones i s'engegà la "Universitat radiada", que consistia a popularitzar la cultura i fer-la arribar a les zones rurals. La Universitat Autònoma de Barcelona impartí els seus cursos fins al final de la guerra (després ja arribarien les depuracions).

Pel que fa a artistes i escriptors, alguns hagueren de marxar del país pel perill que patien llurs vides -Josep Mª de Sagarra o Josep Pla en serien un exemple-, i una gran part restaren i s'exiliaren en acabar la guerra.

Els escriptors s'organitzaren ja el 1936 en una "Agrupació d'Escriptors Catalans" que el 1937 esdevingué la "Institució de les Lletres Catalanes". La seva missió fou estimular la creació i edició d'obres, de traduccions i els premis literaris. En aquests anys els escriptors discutiren la necessitat de fer una "literatura militant" i, tot i que cadascun seguí fent el que li semblava, el debat es dividí entre els defensors d'una cultura revolucionària que trenqués els esquemes de la tradicional; i els qui pensaven que calia reflectir el que passava i els que opinaven que la continuació de la pròpia obra ja era important en si mateixa.

Segons Gabancho, l'actuació eclèctica de la Institució de les Lletres Catalanes "es correspon a la política de la Generalitat, que intentà cobrir tots els fronts amb iniciatives renovadores, però sense forçar les coses (...) El mateix equilibri s'establia en el moment de triar les persones per ocupar càrrecs culturals" (Gabancho, 1982:668).

III.3.2. Els mitjans de comunicació

El cinema fou una arma cultural que es veié potenciada durant la guerra, ja que el Comitè de Cinema, juntament amb el Comissariat de Propaganda organitzaren campanyes de difusió cultural (a part de les pròpiament propagandístiques, documentals de guerra, etc.).

Pel que fa al teatre, aquest no varià gaire els repertoris ni els actors i, tot i que els locals foren incautats per la CNT, els canvis més "revolucionaris" feren referència a les condicions laborals dels treballadors. Només el 1938 s'iniciaren tímids intents de fer un teatre de guerra més compromès i fins es convocaren premis per obres dedicades al tema bèl·lic.

Els altres mitjans de comunicació existents, com la ràdio i la premsa escrita, jugaren un paper fonamental en els esdeveniments, perquè les dues forces en combat procuraren utilitzar els mitjans de comunicació com a portaveus de llurs posicions en la guerra, objectius, fites obtingudes, consignes als ciutadans, crides a l'ordre, desànim per als enemics, etc.

A Catalunya, la Generalitat presentà un Decret el 27 de juliol de 1936, segons el qual eren incautades les dues emissores de Barcelona: Ràdio Barcelona i Ràdio Associació. El personal depenia de la Conselleria de Cultura, però, de fet, foren els comitès obrers de la CNT i de la UGT qui controlaren la situació, amb la supervisió d'un delegat de la Generalitat. Tot i que els informatius d'ambdues emissores no foren suspesos, aquests hagueren d'emetre algunes vegades al dia des de la Conselleria de Defensa i la Comissaria de Radiodifusió de la Generalitat.

Fou prohibit escoltar les emissores de ràdio "nacionals" -i els nacionals prohibiren d'escoltar les republicanes-, però els ciutadans no compliren aquesta mesura. En canvi, funcionaren uns "Serveis d'Escolta" creats per la Generalitat el 1937 destinats a captar els missatges dels enemics i a intentar desxifrar aquells que eren en clau.

Els serveis de ràdio durant la guerra realitzaren tasques fins llavors desconegudes en el mitjà. A la reraguarda es programaren serveis com: avisos de socors, connexió de famílies separades, advertències de bombardeigs a la població civil, especificació de sèries de bitllets vàlids per als transports, etc. I al front, les emissions anaren destinades a incitar els soldats contraris a canviar de bàndol, a mantenir la moral dels combatents propis, etc. La importància que adquirí el mitjà radiofònic durant la guerra s'incrementava quan les tropes nacionals ocupaven una ciutat, ja que s'instal.laven ràpidament als estudis de les emissores i emetien nous missatges a la població comunicant-los la victòria i les consignes de rigor.

Els diaris, durant la guerra, patiren una sort ben diversa, segons el contingut de les seves pàgines abans d'iniciar-se el conflicte. Alguns foren transformats en armes propagandístiques dels grups polítics que s'apropriaren dels tallers i les sales de redacció. Així, **El Correo Catalán** fou ocupat pels milicians del POUM que feren sortir 13 números de **L'Avant**, en català, abans que canviés el nom per **La Batalla**. Plegaren el maig de 1937, quan l'enfrontament amb altres forces polítiques suposà la desfeta del partit.

D'ençà del 22 de juliol de 1936 i durant un any, el **Diario de Barcelona** es convertí en el **Diari de Barcelona-Portaveu d'Estat Català**. Des de 1937, Estat Català, amb ajut econòmic de la Generalitat, féu sortir el **Diari de Catalunya**. La CNT redactà un diari en català, **Catalunya**, l'ànima del qual era Joan Peiró. El 1938, però, fou substituït per un altre diari en castellà, **CNT**.

El diari catòlic **El Matí** fou ocupat pel PSUC, que en els seus tallers edità **Treball**, que fou "el diari de guerra i de partit més ben fet d'aquell temps" (Solà, 1978:27). El diari **La Humanitat** fou l'últim a aparèixer en català a Barcelona abans de l'ocupació de la vila per les tropes franquistes. **La Vanguardia**, per la seva part, fou dirigit per un comitè d'empresa, mentre que el propietari, Carles de Godó, marxava a l'estranger. Poc després s'exilià a França el que n'era l'únic director des del 1933, Gaziell (Agustí Calvet), ja que la Generalitat considerà que la seva vida corria perill. Durant la guerra, **La Vanguardia** tingué diferents directors i el seu darrer número fou del 25 de gener de

1939. A partir del triomf feixista, el diari recuperaria els propietaris i el seu director li seria imposat pel mateix Franco.

El període de la guerra no fou gens propici per a la premsa. Hi hagué moltes publicacions de vida efímera filles dels partits polítics (*Avant*, *Estat Català*, *Diari de Catalunya*, *Treball*, *La Batalla*); es publicaren periòdics de catalanisme radical i separatista (*Ferms*, *Som*, *L'Insurgent*, *La Tralla*), també de vida molt breu.

De revistes culturals en subsistiren algunes i fins se'n publicaren de noves només durant alguns números: *Meridià*, *Catalans*, *Amic*, *Mirador*, *Bibliofília*, *Cultura*, *Nova Ibèria*. Com a novetat d'aquests anys, hom pot esmentar les publicacions realitzades a les casernes o a les diferents divisions, en general en castellà i destinades a donar ànims a la tropa i oferir informacions diverses. També foren novetat les publicacions oficials de les diferents Conselleries de la Generalitat, destinades a donar informacions de coses tan diverses com el racionament, la disponibilitat de places sanitàries, l'estat de l'ensenyament, etc.

Durant tota la guerra s'anirien publicant revistes i butlletins de les entitats cíviques i esportives, ciutadanes, infantils i, en gran nombre, sindicals i professionals. Sovint, aquestes publicacions, com totes les altres, hagueren de plegar quan la disponibilitat de paper fou pràcticament nul·la o bé era a uns preus excessivament elevats.

En acabar la guerra, hom pot dir que tota la producció periodística desaparegué, que es féu tábula rasa i s'hagué de

començar de bell nou. De la gran quantitat de butlletins, setmanaris, revistes, diaris i publicacions de tota mena en català, però, cap ni una no tornaria a veure la llum en els vint primers anys del franquisme.

NOTES AL CAPÍTOL III

(1) La Mancomunitat comprenia una Assemblea General que reunia els diputats de les quatre províncies, d'entre els quals eren elegits dos consellers per província. Aquests eren encarregats de la gestió dels diferents serveis públics del país (cultura, ensenyament, agricultura, sanitat...).

(2) El Noucentisme és el moviment cultural promogut pel filòsof i escriptor Eugeni d'Ors des del seu "Glossari" a *La Veu de Catalunya*. El Noucentisme predicà un "arbitrarisme creador, gràcies a un treball de voluntat intel·lectual oberta a totes les inquietuds del pensament universal contemporani". Reivindicà l'herència grega i de l'antiguitat clàssica; la incorporació de les tradicions populars del país i la creació de les institucions científiques i pedagògiques necessàries per al ressorgiment cultural: Institut d'Estudis Catalans, Estudis Universitaris Catalans, Universitat Industrial, Junta de Museus, Biblioteca Nacional, etc. Rebutjaven l'anarquia i la asimetria i defensaven l'ordre i l'equilibri. Els poetes del moviment foren Carner, Salvat-Papasseit, López-Picó, Riba i Guerau de Liost; en escultura, destacaren Pau Gargallo, Juli González i Josep Clarà; i, en música, Eduard Toldrà i Frederic Mompou.

(3) Pompeu Fabra, amb el suport de la Diputació de Barcelona i de l'Institut d'estudis Catalans presentà, el 1913, les "normes

ortogràfiques" de la llengua catalana. El 1917 l'IEC li publicà el Diccionari Ortogràfic i el 1932 el Diccionari General de la Llengua Catalana.

(4) Alguns exponents d'aquesta cultura popular foren les revistes L'Esquella de la Torratxa, La Campana de Gràcia o El Xut. Serafí Pitarra (Frederic Soler) fou l'autor teatral més famós del Paral·lel, Josep Santpere i Raquel Meller dels artistes més famosos. Els novel·listes més llegits foren Folch i Torres i Clovis Eimeric, però també adoptaren els mites burgesos de Guimerà i Rusiñol.

(5) Es fundaren noves editorials com Fundació Bernat Metge, Editorial Barcino, Llibreria Catalònia, Edicions La Mirada, Editorial Proa, Editorial Mentora. Augmentà la producció de llibres (de 229 el 1926 a 308 el 1930).

(6) Conspiració de la Nit de Sant Joan de 1926; l'aixecament a València el gener de 1929 dirigit per José Sánchez Guerra.

(7) El grup del Consell d'Acció Catalana reunit a Perpinyà el gener de 1924 decidí de portar la qüestió catalana a la Societat de Nacions.

(8) L'obra de Joan Torrent i Rafael Tasis, Història de la premsa catalana (Bruguera, 1966), dona llistes exhaustives amb ressenyes dels fets més rellevants de totes les publicacions aparegudes en

aquest període. Per citar-ne alguna d'important: Bibliogràfiques: Butlletí Bibliogràfic Català, El Bibliòfil Català, L'Arxiu-llibreria de Joan Batlle. Arts i literatura: La Nova Revista, Nou Ambient, Gasetta de les Arts, Mirador, Revista de Poesia. Científiques: Criterion, Ciència.

(9) Sense cap pretensió d'exhaustivitat i només amb el desig de citar alguna publicació de cada tipus esmentat trobem: L'Opinió, L'Hora, Lleialtat (polítiques); Fruicions, Gasetta Musical, Vibracions, Mundo Musical (música); Comèdia, Escena, Cinópolis (teatre i cinema); Les Tuies, Pakitu, El Borinot (humor); La Paraula Cristiana (religiosa); Sigronet, Esquitz, La Rondalla del Dijous (infantil), La Dona Catalana, Dona Gentil (femenines), L'Esperantista Català, Kataluna esperantisto (esperanto); L'Esport Català, Olympia, Sidral Esportiu, El Safareig Deportiu (humorístiques i esportives); Ràdio Gresca, Radio Barcelona (ràdio), etc.

(10) El 1923 nasqué Radio Catalana. I el 1926 ambdues emissores passaren a formar part de Unión Radio (Madrid, 1924). Radio Barcelona es convertí en Unión Radio Barcelona.

(11) Era mensual i plegà al cap d'un any. Donà pas a "Radio Barcelona", organ d'expressió de l'emissora del mateix nom. Fou obra de Josep Guillén García (enginyer) i de l'impressor Eduard Solà.

(12) Eren autoritats en aquells moments: Lluís Companys com a governador civil; Jaume Aiguader, batlle de Barcelona; López Ochoa, Capià General de Catalunya. El govern provisional de la Generalitat estava format, a més de Macià, pels consellers Ventura Gassol, M. Serra Moret, M. Carrasco Formiguera, R. Campalans, Joan Casanovas...

(13) El plebiscit tingué com a resultat 600.000 vots a favor, d'un cens de 800.000. No va haver-hi gairebé propaganda en contra, exceptuant la feta per grups catalanistes radicals com "Nosaltres Sols" i "Estat Català Proletari" (Josep Termes al Catàleg, 1983:25).

(14) Entre els problemes socio-sindicals més greus que hagué d'afrontar el govern de la Generalitat, figura el dels "rabassaires", que iniciaren reivindicacions sobre els contractes de conreu l'agost de 1931. Això enfrontà la Unió de Rabassaires i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (propietaris de les terres). Albert Balcells estudià el fenomen a El problema agrario en Cataluña. La cuestión Rabassaira, 1890-1936 (Madrid, 1980).

L'atur afectava Barcelona i les rodalies, cosa que provocava conflictivitat obrera, agreujada per les mateixes divisions existents al si del moviment obrer i sobretot de la CNT. Entre les obres que tracten aquest tema, hom pot consultar: John Brademas, Anarcosindicalismo y revolución en España (1930-1937), editat el 1977. També Albert Balcells, Crisis económica y

agitación social en Cataluña (1930-36), editat a Barcelona el 1974.

(15) A Catalunya hi havia dues coalicions oposades: el Front de l'Ordre (Lliga, radicals, tradicionalistes i CEDA) i el Front d'Esquerrres (ERC, Acció Catalana, Unió Socialista, Partit Nacionalista Republicà, Partit Comunista Català, Partit Proletari Català, POUM, BOC, Unió de Rabassaires i l'ajut de la CNT).

(16) Algunes de les obres dutes a terme per la Generalitat durant els anys de govern foren:

- Nova divisió territorial (agost-setembre 1936): 38 comarques agrupades en nou regions o vegueries
- Institut contra l'atur forçós
- Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu
- Llei de Bases de la Cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles
- Llei de Cooperatives
- Llei de Mutualitats (protecció dels ciutadans en cas de malaltia, invalidesa, mort, vellesa, accident)
- Servei de Colònies
- Coeducació d'homes i dones
- Reconeixement dels drets civils dels joves a partir dels 21 anys (Llei de majoria i habilitació d'edat)
- Llei de Successió Intestada (els fills de fora del matrimoni tenien els mateixos drets que els intramatrimonials)

- Llei sobre la capacitat jurídica de la dona i els cònjuges (equiparació jurídica d'home i dona)
- Escoles tècniques per a pagesos, Biblioteca del Pagès i Camperol; Sindicats Agraris; Lleis dels Contractes de Conreu (facilitar la propietat de la terra a masovers, parcers, arrendataris i rabassaires).
- Campanyes de vacunació
- Llei de Bases per a l'Organització dels Serveis de Sanitat i Assistència Social
- Llei de Coordinació i Control Sanitaris Públics
- Llei de Divisió Sanitària de Catalunya
- Llei de Sanejament de Poblacions
- Carta Sanitària de Barcelona
- Legalització de l'avortament.

(17) Decret de Bilingüisme concedit pel Ministeri d'Educació presidit per Marcel·lí Domingo.

(18) Eren Girona, Lleida, Tarragona, Seu d'Urgell, Figueres, Mataró i Manresa.

(19) El govern estava format per Tarradellas, Aiguader i Ventura Gassol (ERC), J.P. Fàbregues, J. Joan Domènech i A. Garcia Birlan (CNT), J. Comorera i M. Valdés (PSUC), Andreu Nin (POUM), J. Calvet (Unió de Rabassaires), R. Closas (Acció Catalana) i F. Díaz Sandino (independent).